

MAGDALÉNIEN PUSTÉHO ŽLEBU V MORAVSKÉM KRASU

MAGDALÉNIEN IN PUSTÝ ŽLEB IM MÄHRISCHEN KARST

MARTIN OLIVA
MZM – Anthropos

ABSTRACT:

This article presents a small contribution to the settlement patterns of the Magdalenian. In 1896, Richard Trampler examined two neighbouring caves in Pustý žleb Valley, and he designated them S IX and S X (17 and 18 after Absolon; today known as Nos. 142 and 143). The caves are only accessible for climbers via a 15 m high vertical rock. The chipped industry shows typical Magdalenian characteristics; elements of other culture have not occurred. Nearly all finds are made of erratic flint. Cores as well as otherwise common formal tools like backed bladelets and burins are entirely missing; percoids and endscrapers prevail. Another hidden cave above the outlet of the Punkva River, Malá Punkevní Cave (No. 343) tends to be mentioned as a Magdalenian site. A revision has revealed that none of the retrieved artefacts can be considered as belonging to the Palaeolithic.

Therefore, the only Magdalenian site in Pustý žleb is the area between Průtoková (142) and Tramplerova (143) caves inclusive of their entrances. In contrast to the neighbouring Suchý žleb with a denser settlement this is caused by an absence of a watercourse. The reason for episodic occupation of this locality is its hidden situation.

KEY WORDS: Moravian Karst, Magdalenian, Richard Trampler, Pustý žleb, settlement strategy.

I. PRŮBĚH VÝZKUMŮ A JEJICH ODRAZ V LITERATUŘE

Předložený článek je jen drobným příspěvkem k sídelním zvyklostem magdalénienu a současně ukazuje, jak houževnatě se v literatuře udržují mylné údaje, vzniklé nedorozuměním, jež začalo žít vlastním životem.

Roku 1896 zkoumal Richard Trampler (1845–1907), tehdy již ředitel reálného gymnázia ve Vidni (obr. 1), dvě obtížně přístupné jeskyně v Pustém žlebu. Těžko říci, proč si vídeňský učitel a rodák z Bilovce ve Slezsku tak oblíbil právě Moravský kras. Určující roli asi sehrály ony čtyři roky (1870–1873), které strávil jako středoškolský suplent v Brně, seznámil se s Jindřichem Wankelem a a snad již navštívil i Moravské Švýcarsko, jak se tehdy tato naše největší krasová oblast nazývala. Našemu krasu věnoval na 30 prací, sice pouze v němčině, ale jeho nejrozsáhlejší dílo Macocha vyšlo před pěti lety v českém překladu (TRAMPLER 2014). Vážný zájem o Moravský kras se u Tramplerova projevil až po roce 1870, kdy tu každoročně trávil velikonoční i letní prázdniny. Roku 1893, a to na velikonočním výletě 12. dubna, objevil vysoko ve svahu v údolí Říčky dvě portálové jeskyně, Adlerovu a Křížovu, které v létě tohoto a následujícího roku prokopával. Na jaře roku 1895 se pokoušel o štěstí ještě v jeskyni Pod vyhlídkou (též Archeologů nebo Klímova), ale protože se mu zdála až po strop zaplněná holocenními sedimenty, další práce vzdal. Překvapivě usoudil, že v Hádeckém údolí (synonymum tohoto úseku Údolí Říčky) již není možné nic nalézt (TRAMPLER 1897, 6) a obrátil pozornost do Suchého žlebu. Roku 1895 se neúspěšně pokoušel navázat na dřívější vykopávky v jeskyni Balcarce a Kravské, a rok poté v prostřední ze tří patrně spojených jeskyněk, které měl objevit v levém údolním svahu. Narazil však jen na sterilní písčitou výplň, pročež se přesunul do Pustého žlebu, kde jej upoutaly dva jeskynní vchody, jež jsou předmětem tohoto článku (obr. 2).

ANTROPOLOGICKÝ ROZBOR KOSTERNÍCH POZŮSTATKŮ Z VELKOMORAVSKÝCH HROBŮ V AREÁLU ARCHEOSKANZENU V MODRÉ U VELEHRADU

GREAT MORAVIAN SKELETAL REMAINS FROM THE OPEN-AIR ARCHEOLOGICAL
MUSEUM SITE AT MODRA NEAR VELEHRAD: AN ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS

MARTINA FOJTOVÁ

Moravské zemské muzeum – Ústav Anthropos

ABSTRACT:

In 2003, eight graves were excavated on the site where an open-air archaeological museum was being built at Modrá near Velehrad (Zlín Region, The Czech Republic). This study is focused on an anthropological analysis of the skeletal remains of these people, who were buried in the Early Middle Ages near the centre of the Great Moravian Empire (and probably had lived here before, too). The skeletons were examined to assess their sex and age at death, the state of bone preservation, and to find probable skeletal variation. Then the metrical evaluation was done and the body height was estimated. Finally, a detailed macroscopic investigation of bones and teeth was carried out to diagnose the state of health and to recognize occupation markers and evidence of physical load. The results obtained were brought into context of data from other early medieval burial grounds. The spectrum of diseases and the degree of physical load detected here didn't differ from other Great Moravian sites significantly.

KEY WORDS: Early Middle Ages, Great Moravia, Modrá u Velehradu, Sex and Age Diagnosis, Skeletal Variation, Metrical Evaluation, Paleopathology, Dental Health, Occupation Markers

ÚVOD

Počátky archeologických výzkumů Moravského zemského muzea v oblasti Starého Města u Uherského Hradiště se datují do konce 40. let 20. století, kdy zde Vilém Hrubý ve spolupráci s Věrou Hochmanovou-Vávrovou začal systematicky odkrývat rozsáhlé velkomoravské pohřebiště v lokalitě Na Valách, kde byl v průběhu výzkumu objeven první tehdy známý velkomoravský kostel. Tataž dvojice badatelů provedla v letech 1953–1954 revizní výzkum v Modré u Velehradu nedaleko Uherského Hradiště, v poloze „Díly u Božího syna“ (HRUBÝ 1965; VACHŮT 2008). Bylo zde objeveno 37 hrobů (HRUBÝ et al. 1955) rozmístěných kolem základů dalšího velkomoravského kostela, objeveného již r. 1911 knězem a profesorem bohosloví Janem Nevěřilem. Tento kostel později detailně archeologicky zpracoval CIBULKA (1958), který za jeho zakladatele považoval příslušníky íroskotských misíí. Inventář z odkrytých hrobů pak napomohl datování kostela, a tím i počátků zdejšího pohřbívání, na začátek 9. století (GALUŠKA 2005a). Archeologové MZM se na lokalitu vrátili v 90. letech v souvislosti s výstavbou repliky zmíněného kostela a po roce 2000 při realizaci rozsáhlé stavební akce „Archeologický skanzen Modrá, velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví“ (GALUŠKA 2005b). V rámci těchto výzkumů byly kromě sídlištních objektů objeveny i kostrové hroby. Kosterní materiál z těchto hrobů byl po základní archeologické dokumentaci předán do Ústavu Anthropos MZM, kde byl uložen spolu s dalšími kosterními pozůstatky velkomoravských obyvatel Staroměstska shromažděvanými zde od počátku 90. let. Tento materiál nebyl až dosud antropologicky zpracován, čímž vznikl v poznávání historie a osídlení této významné (a pro MZM tradiční) lokality určitý dluh. Účelem a základní motivací ke vzniku tohoto textu je snaha začít tento dluh postupně splácet.

RANĚ STŘEDOVĚKÉ SÍDLIŠTĚ V OBCI HNOJICE (OKR. OLOMOUC)

EARLY MIDDLE AGES SETTLEMENT IN VILLAGE HNOJICE (DIST. OLOMOUC)

LUKÁŠ HLUBEK

Vlastivědné muzeum v Olomouci

ABSTRACT:

In the second half of the 1990s, two rescue archeological excavations were carried out in the village of Hnojice. In both cases, it was the research from the line excavations (during which findings from the early Middle Ages layers were partially explored) as well as several findings from the cultural layers. Although the gathered material remains sample is not extensive, it can be relatively reliably classified into the period from the 11th to the first half of the 13th century. The presented collection of findings shows that there was an early medieval settlement in the area of Hnojice village square, first mentioned in the inventory of the property of the Olomouc Chapter in the first half of the 12th century.

KEY WORDS: Hnojice, rescue excavation, settlement, Early Middle Ages, pottery.

ÚVOD

Záchranné archeologické výzkumy provedené na návsi v Hnojicích přinesly nové poznatky o pravěkém až raně novověkém osídlení této obce. Na základě dosud publikovaných výsledků byl prostor zdejší návsi opakovaně osídlen, a to v pozdní době kamenné, v mladší době bronzové, starší době železné, raném i vrcholném středověku a v raném novověku. O obou výzkumech lze v literatuře dohledat pouze stručné zprávy pojednávající o nejdůležitějších zjištěních (srov. SEDLÁČKOVÁ 1998, 54–55; VITULA – TAJER 1999a, 233; VITULA – TAJER 1999b, 324). Zatím došlo k řádné publikaci nevelké kolekce keramiky a kachlů z raně novověkého objektu (č. 12) zachyceného v roce 1997 (HLUBEK 2019, 46–54).

Předložený článek se zaměřuje na raně středověké nálezy získané v intravilánu Hnojic. Raně středověké stáří obce dokládá zejména soupis majetků olomoucké kapituly sestavený mezi lety 1136–1141, kde byly uvedeny i Hnojice (*Gnoici*) (např. SPÁČIL a kol. 1985, 86; BOLINA 2002, 273–291). Jedinou archeologickou stopu zdejšího sídliště představovala jednoprostorová pec objevená v roce 1956 J. Skutilem poblíž kostela Nanebevzetí Panny Marie. I když se mu nepodařilo získat žádný datačně citlivý materiál, byla pec podle podobného typu konstrukce zařazena do raného středověku (SKUTIL 1957, 24).¹ Právě oba záchranné výzkumy z druhé poloviny 90. let 20. století jednoznačně prokázaly raně středověké osídlení v intravilánu obce. Výkopové rýhy prořaly dva sídlištní objekty z raného středověku. Následně došlo k jejich začistění, popisu, dokumentaci a získání relevantního materiálu. Právě z těchto důvodů není nálezů příliš mnoho. Několik dalších zlomků keramiky evidujeme v mladších objektech, z kulturní vrstvy (kont. č. 102) a z hromady vyházené hlíny před domem čp. 35.

POLOHA HNOJIC A PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

Hnojice se nacházejí přibližně šest kilometrů západně od města Šternberka a 15 km severně od města Olomouce (obr. 1). Geomorfologicky leží v Žerotínské rovině tvořené

ZVONY KONVÁŘE VÁCLAVA Z VELKÉ BÍTEŠE

BELLS OF THE PEWTERER VÁCLAV FROM VELKÁ BÍTEŠ

FRANTIŠEK JOHN
ARCIBISKUPSTVÍ OLOMOUCKÉ

ABSTRACT:

In the 16th century, the Czech lands saw a boom in craftsmanship, which is also reflected in the growing number of bending workshops dealing with bells and their production in smaller towns. One of them is Velká Bíteš, a place of influence of the pewterer Václav, whose six bells poured in the years 1561–1570 have been preserved. On the perimeter of the upper parts of the necks on the bells of the pewterer Václav there are one or more lines written in Czech, with steady content, written in capitals with early humanistic elements with a height of 2.8–3.2 cm. The great Václav's invention, unique in the bell founding, is the decoration of the bell neck around the perimeter with a string divided by knots and frayed ends. In the figural decoration, Master Václav used the assumed ornamental patterns, and on the bell in Veverské Knínice he modeled plaques originating from Nuremberg medalist Petr Flöttner (*Terpsychoré, Caritas, Luna and Jupiter*). The bell in Velká Bíteš was adorned with a copy of a fully plastic woodcarving of the Madonna with the Child, which can be included in the workshop circle of the Master of the Zvíkov Lamentation on the basis of a comparative analysis.

KEY WORDS: Bell Decorations, Bell Foundry, Figural Reliefs, Humanistic Capital, Master of Zvíkov Lamenting of Christ, Pewterer Václav, Peter Flöttner, renaissance plaquettes, the 16th Century, Velká Bíteš.

ÚVOD

Období rozmachu konvářského řemesla v 16. století doprovází vedle vývoje ve výzdobě zvonů korespondujícího s názory renesančního uměleckého myšlení také nárůst počtu konvářských dílen, které se zabývaly produkcí zvonů, a to i ve venkovských městech. V polovině 16. století produkovaly zvony konvářské dílny z moravských měst v Olomouci, Brně, Velké Meziříčí, Třebíči, Jihlavě, Prostějově, Vyškově, Letovicích, Moravské Třebové, Uničově, Hranicích, Valašském Meziříčí a ve Velké Bíteši (MLČÁK 2014). Zvonařská činnost ve většině menších měst měla pouze krátkodobý charakter jedné či dvou generací, což je případ i Velké Bíteše, kde byla vázána na činnost konváře Václava. Odborné zhodnocení jednotlivých konvářských dílen a jejich zvonařské produkce má různorodou úroveň, stav poznání je přítom i vzhledem k podílu kampanologických památek na památkovém fondu a jejich všestrannému významu překvapivě nízký.

OSOBNOST KONVÁŘE VÁCLAVA

Konvář Václav z Velké Bíteše byl znám Janu Petru Cerronimu, který ve svém rukopisném soupisu epigrafických památek¹ zaznamenal celkem jedenáct zvonů s Václavovou signaturou uvedenou v jejich nápisových legendách, jejich výčet excerptovaný z Cerroniho spisu publikoval Jan BURIAN (1961, 29). Práce historika Kristiana rytíře d'ELVERT (1892, 10) a architekta a restaurátora Augusta PROKOPA (1904, 919) uvádějí vždy jen výčet několika zvonů velkobítešského konváře Václava. Strohý výčet celkem osmnácti zvonů připisovaných Václavovi z Velké Bíteše odlitých v letech 1548–1570 uvádí v roce 1940 benediktný Augustin JUNGWIRTH (1940, 9), u řady z nich lze ale Václavovo autorství zpochybnit, či jej z důvodu chybějících pramenů nelze ověřit. Shodou okolností ze stejného roku pochází

HUDEBNÍ SBÍRKA BENEDIKTINSKÉHO KLÁŠTERA V RAJHRADĚ VE SBÍRKÁCH ODDĚLENÍ DĚJIN HUDBY MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA A JEJÍ VÝZKUM

DIE MUSIKALIENSAMMLUNG DES BENEDIKTINERKLOSTERS RAIGERN BEI BRÜNN
IN DER MUSIKABTEILUNG DES MÄHRISCHEN LANDESMUSEUMS BRÜNN

IRENA VESELÁ

Moravská zemská knihovna, Brno

ABSTRACT:

The article has two parts. Firstly is aimed at the presentation of the sheet music collection coming from the Benedictine Abbey, Rajhrad near Brno, which is one of the greatest preserved monastic compilations in Moravia and now placed in the Music History Department, Moravian Museum in Brno, and secondly at the findings of the research focused on this collection.

The preserved music repertoire shows the history of music culture in this monastery coming mostly from the 18th and 19th century, e.g. the operatic arias (contrafacta) composed by famous Italian authors (e.g. Leo, Galuppi, Jomelli and Hasse), liturgical works by Viennese and Austrian composers such as Fux, Oettl, Caldara, the Haydns, Schiedermayer, Preindl, Gsur, Führer or composers of the Czech origin namely Günther Jacob, Laube or F. X. Brixl and Ditters.

The presentation includes also the works of local Rajhrad Monastery composers. Let us mention two Benedictine priests, Maurus Haberhauer and Benno Tiray or the organplayers Jan Brixides, Jan Furbe and Matouš Benedikt Rutka.

The research of the collection itself started during the first half of the 20th century and was carried out by Jaroslav Pohanka and later on by Theodora Straková from the Music History Department of the Moravian Museum. Thanks to a musicologist Pavel Žůrek has been reopened again in 2004. The musicologists from several institutions such as Masaryk University and Moravian Library have been taking part in the research nowadays.

The importance of the research consists in finding the potential parallels and interconnections with other sheet music collections in the Czech lands and Austria. Nevertheless the history of hundred years lasting research of church music collections itself is noteworthy nowadays too.

KEY WORDS: Rajhrad; Brno; monasteries; music history; 18th century; church music; sheet music collections; inventories; Moravian Museum; Moravian Library; Moravia; Haberhauer, Maurus; Tiray, Benno; Müller, Wenzel; Brixides, Jan; Furbe; Rutka, Matouš Benedikt; Helfert, Vladimír; Pohanka, Jaroslav; Straková, Theodora; Žůrek, Pavel.

Dvousté výročí trvání Moravského zemského muzea je pro muzikology pracující s jeho sbírkovými fondy příležitostí k připomenutí nejvýznamnějších ucelených sbírek hudební církve či zámecké provenience uchovávaných v Oddělení dějin hudby. K těmto sbírkám patří rovněž sbírka hudební z benediktinského kláštera v Rajhradě u Brna, která se navíc stala první hudební sbírkou klášterní provenience uloženou v tomto oddělení. Ačkoli již brzy uplyne celé jedno století od chvíle, kdy byly do tehdejšího Hudebního archivu uloženy první rajhradské hudebniny, trvá muzikologický výzkum této sbírky a rajhradské hudební kultury jako celku téměř stejně dlouhou dobu a zdaleka není uzavřen. Kromě samotné sbírky je proto hodna pozornosti také historie tohoto výzkumu. Ten byl zahájen po roce 1950 kurátory dnešního Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea, v současné době se na něm však podílejí také odborní pracovníci dalších brněnských institucí, především Moravské zemské knihovny, a rovněž někteří pedagogové a studenti Ústavu hudební vědy

MORAVSKO-SLEZSKÁ ORGANIZACE ŽENSKÁ V LETECH 1901-1903

THE MORAVIAN-SILESIA WOMEN'S ORGANISATION BETWEEN 1901 AND 1903

HANA KRUTÍLKOVÁ
Historické oddělení MZM

ABSTRACT:

This paper discusses the beginnings and first years of functioning of Moravsko-slezská organizace ženská (The Moravian-Silesian Women's Organisation, MSOŽ), the first substantial attempt to unite the then-divided women's movement in Moravia at the beginning of the 20th century. By preferring the maternal women's duties in the Czech nation, MSOŽ reached a stalemate and it was soon overlaid with opposite liberal feminist activities. This contribution deals with the specification of a programme of MSOŽ and the first attempts of younger female activists to reorganize it.

KEY WORDS: Eliška Machová; women's movement; The Moravian-Silesian Women's Organisation; The Moravian Female Teacher's Association; 1901-1903; Vesna.

1. ÚVOD

Tento příspěvek má za cíl analyzovat a zasadit do kulturního a politického kontextu aktivity Moravské, později Moravsko-slezské organizace ženské jako starší větve liberálního ženského hnutí na Moravě po přelomu 19. a 20. století. Vymezené téma je z hlediska výzkumu velmi zajímavé pro sledování taktiky této linie ženského hnutí, spočívající ve zdůrazňování málo radikálních, nefeministických cílů. Moravsko-slezská organizace ženská (dále jen MSOŽ) proto záhy po svém vzniku čelila výzvám nové pokrokové generace moravských feministek, která se její styl práce i směřování pokoušela modernizovat, což v důsledku vedlo k rozkolu v moravském ženském hnutí v roce 1903. Téma dosud nebylo českou ani moravskou historiografií podrobněji reflektováno zřejmě z toho důvodu, že aktivity MSOŽ se zdají být z většího odstupů méně průrazné, ale i proto, že se k ní nedochoval archivní fond. Současně k Elišce Machové jako její nejvýraznější protagonistce přistupovaly moravské historičky a priori jako k osobě spjaté s ženským spolkem *Vesna* a jejím pozdějším aktivitám, které nebyly s tímto spolkem svázány, nevěnovaly dostatečnou pozornost (TRKANOVÁ 1940; BEDNÁŘOVÁ 1968; FLODROVÁ – ŠENKÝŘ 2015). Dosavadní výzkum byl zaměřen také pouze na jihomoravské prostředí, přesahům E. Machové a její organizace na střední a severní Moravu včetně Slezska se až na výjimku (PRYMUSOVÁ 2013) prozatím nikdo komplexněji nezabýval. Na následujících řádcích se budeme věnovat nejprve předpokladům, které vedly k ustavení ženské organizace, dále jejímu teritoriálnímu rozšiřování a v závěru třecím plochám s radikálnější linií ženského hnutí i jejich důsledkům pro sledovanou organizaci.

2. PRAMENNÁ ZÁKLADNA

Výše uvedený deficit relevantních zdrojů zásadně podmiňuje výběr pramenů pro tento příspěvek. Jak již bylo naznačeno výše, materiály k E. Machové ve fondu Moravské ženské spolky 1870-1950 (dále jen G86) v Moravském zemském archivu v Brně nebyly při gene-

AKTIVITY ONDŘEJE SEKORY NA POLI REKLAMY A PROPAGACE

ONDŘEJ SEKORA'S ACTIVITIES IN THE FIELD
OF ADVERTISING AND SALES PROMOTION

TOMÁŠ PROKŮPEK
MZM – Oddělení dějin literatury

ABSTRACT:

The artist and writer Ondřej Sekora (1899–1967) was also active in the field of advertising and sales promotion from the 1920s to the 1950s. Initially, he mainly prepared drawings for ads that were published in the daily newspaper *Lidové noviny*, where he was employed as an editor. Since the late 1930s, he focused primarily on promoting his own successful cartoon character Ferda the Ant and associated products.

KEY WORDS: Ondřej Sekora, advertising, sales promotion, cartoon, comics, Ferda the Ant, Hugo Boettinger.

ÚVOD

Ondřej Sekora (1899–1967) byl jako tvůrce aktivní v řadě nejen (výtvarných) disciplín, proto není příliš překvapivé, že se věnoval také reklamní a propagační grafice. Stopa, kterou zanechal na tomto poli, nicméně není úplně malá a zatím zůstala stranou zájmu jak mezi znalci Sekorova díla, tak mezi odborníky na dějiny reklamy.

REKLAMNÍ ZAČÁTKY V LIDOVÝCH NOVINÁCH

Většina Sekorovy reklamní tvorby z období před rokem 1945 (respektive 1943) je spojena s jeho domovským deníkem *Lidové noviny*. Jako redaktor sem Sekora nastoupil v roce 1921 a po krátkém angažmá na postu soudnickáře se věnoval především psaní a kreslení pro sportovní rubriku, k níž zanedlouho přibyl také Dětský koutek (STEHLÍKOVÁ 2003, 14). Je tedy vcelku pochopitelné, že se Sekorovy nejstarší známé reklamní kresby týkají právě sportu. První z nich (otištěná 11. 8. 1922) zobrazovala drastický pád cyklisty, zachycený rychlou skicovitou kresbou, a propagovala směs Velocit k plnění vzdušnic (dnešní terminologií duší). Druhá, opakovaně publikovaná (např. 25. 8. 1922) měla podobu kresleného vtipu se začteným fotbalovým brankářem a batoletem, které mu dává gól, a jejím cílem bylo připomenout čtenářům týdeník *Sport v neděli*, jenž měl stejného vydavatele jako *Lidové noviny*.

Už v tomto roce ale Sekora vyhotovil i obrázky pro větší a ambicióznější novinové inzertáty – například pro brněnský oděvní dům Rudolfa Mimry, který sídlil v centru Brna na Masarykově ulici. Velká Sekorova kresba v reklamě na Mimrův podnik ukazuje, jak před prodejnou z jedné strany stojí dlouhá fronta etnický velmi pestrých zájemců o nákup (včetně indiána, černocho nebo Inda v turbanu) a z druhé strany z něj vychází proud středostavovskými ustrojených, spokojeně se tvářících zákazníků s rukama plnými pořízeného zboží (obr. 1). Inzerát s touto kresbou se v *Lidových novinách* objevil v prosinci 1922 minimálně čtyřikrát a její výtvarný styl je ve srovnání s předchozími klidnější a celkově noblesnější. Daný inzerát lze zároveň brát jako doklad skutečnosti, že na počátku dvacátých let se – přinejmenším v Brně – teprve ustavovaly specializované reklamní kanceláře a že redakce *Lidových novin* inzerentům nabízela v rámci spolupráce i služby svých interně zaměstnaných

STŘEDOVĚKÉ A RENESANČNÍ OHLASY V DÍLE DARIA FO NA BRNĚNSKÝCH SCÉNÁCH

MEDIAEVAL AND RENAISSANCE ECHOES IN DARIO FO'S WORK IN BRNO THEATRES

(Jiřímu Pechovi in memoriam)

VERONIKA VALENTOVÁ
Oddělení dějin divadla MZM

ABSTRACT:

Dario Fo, playwright and Nobel Laureate in Literature for 1997, ranks among the most widely staged Italian authors. His plays were staged by professional theatres in Brno several times. Brno performances of *Mistero buffo* (Comical Mystery) remain the most successful of all Moravian productions. These were staged in the Theatre On a String in 1977 (directed by Peter Scherhauser), in the Centre for Experimental Theatre (CED) in Radim Schwab's adaptation from 2002 (directed by Alena Ambrová) and twice in the Theatre Faculty of JAMU in Brno: *Mistero buffo* texts were used by director and teacher Břetislav Rychlík for graduation performance of three students Radim Fiala, Michal Bumbálek and Petr Halberstadt in 1992 – and in 2012 Fo's comic mystery plays took place under the name of *Clown's Crumbs*. It was performed successfully by five students of dramatic art, directed by teacher Pierre Nadaud.

KEY WORDS: Dario Fo, *Mistero buffo*, Comical Mystery, Theatre On a String, Centre for Experimental Theatre, Theatre Faculty of JAMU.

Divadelník a dramatik Dario Fo (1926–2016), nositel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1997, patří vedle Carla Goldonih a Luigiho Pirandella mezi nejuváděnější italské autory. Tituly jeho her se v českých divadlech objevily od počátku šedesátých let více než dvacetkrát a v několika případech si je zvolila také dramaturgie moravských divadel. *Náhodná smrt anarchisty* v ostravském Divadle Petra Bezruče měla premiéru, navzdory problematickému uvádění Foových her v bývalé ČSSR, již v říjnu roku 1989, kdy docházelo k uvolnění napjaté politické situace. Inscenace *Isabella, tři karavely a podfukář* se hrála v ostravské Aréně od června roku 2002 a komedie *Archanděl nehrají biliár* v brněnském divadle Polárka od října roku 2003. Nejúspěšnějšími z moravských inscenací však byly a dodnes jsou brněnské realizace *Mysterii buffa* (taktéž pod názvy *Komická mysteria* nebo *Komediantská mysteria*, v originále *Mistero buffo*), a to v sedmdesátých letech v tehdejší Divadle na provázku, od roku 2002 v Centru experimentálního divadla v podání Radima Schwaba a dvakrát na Divadelní fakultě Janáčkovy akademie múzických umění: poprvé v devadesátých letech a podruhé o dvacet let později od roku 2012.

Mistero buffo je prvním a zásadním projektem, v němž se Dario Fo přihlásil k odkazu italských středověkých jokulátorů a renesančních komediantů. Vznikal mezi lety 1969 a 1977 a v brzké době proslavil Daria Fo nejen v Itálii, ale také v zahraničí. Některé z jeho scén interpretovali Fo i jeho manželka a spolupracovnice Franca Rame (1929–2013) na svých turné ještě coby energičtí osmdesátníci.

Na myšlenku vytvořit „brechtovské“ dílo pro jediného herce, který při hře vystupuje z jednotlivých rolí, aby vysvětlil, co právě ztvárněné postavy dělají, a zároveň vkládal

HLEDÁNÍ SEBEVÝRAZU - PLAKÁTY BLAŽEJE JUŘENY PRO HADIVADLO V PROSTĚJOVSKÉM OBDOBÍ

SEEKING SELF-EXPRESSION -
POSTERS OF HADIVADLO BY BLAŽEJ JUŘENA, 1974–1985

MARTIN MARYŠKA

Seminář estetiky, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

ABSTRACT:

This paper surveys the posters by Czech graphic designer Blažej Juřena for HaDivadlo (or Hanácké divadlo, ie. "Hanakian Theatre"), an alternative Czechoslovak scene established by Svatopluk Vála and Josef Kovalčuk in 1974 in the Moravian city of Prostějov, and still alive in Brno. It advocates for posters to have a research value in Theatre Studies beyond their role as a mere source of documentary meta-information. The posters work as a part of the general theatrical communication, they have a quality of a paratheatrical activity, and contribute to understanding theatrical semiotic complexity. Using four posters as an example, this study will reflect on several principles that are typical for the visual communication of the 70s and 80s studio theatres of communist Czechoslovakia as a whole: Strategies by which theatre through of posters, relates reflexively to its "behind the scenes" conditions; that is in accordance with searching for authenticity, and finally, how posters and playbills constitute parallel semantic narratives and quasi-scenographic realities. In particular, the study clarifies the organisational, institutional, but also political background that determined the function, themes, form and artistic quality of the given graphic design.

KEY WORDS: Theatre Posters, Graphic Design, Blažej Juřena, Hanácké divadlo, HaDivadlo, Czechoslovak Poster School, Visual Communication, Semiotics.

1. ÚVOD

Tento článek připomíná propagační grafiku HaDivadla, respektive Hanáckého divadla, v plakátech¹ výtvarníka Blažeje Juřeny od založení tělesa v roce 1974 po přechod do Brna v roce 1985. Nesleduje toliko zřetele kunsthistorické, ale teatrologické a estetické. Vychází z předpokladu, že poetika autorského divadla studiového typu determinovala přidružené umělecké, nescénické projevy (v tomto případě propagační grafiku²), a že proto studium těchto „paradivadelních“ projevů může zpětně přinést nový pohled na autorské divadlo.

Autorským divadlem Josef Kovalčuk rozumí „divadlo, které si pro vyjádření o sdělení svého osobitého pohledu na skutečnost vytváří *vlastní pojetí divadelnosti* (divadelnosti jako jednoty názoru, tématu a divadelních prostředků k jeho vyjádření).“ (KOVALČUK 2009; 1515. Zvýraznil MM) Kovalčuk opírá svoji definici o příklady ze čtyř alternativních generačně spřízněných divadel, Studia Ypsilon, Divadla na provázku, Divadla na okraji a Hanáckého divadla (jehož byl sám ve sledovaném období dramaturgem), které se sešly v roce 1984 při Společném projektu Cesty (Křižovatky - jízdní rády - setkání) (KOVALČUK 2011). Spolupráci, která neměla na tehdejší československé divadelní scéně obdoby, se tyto soubory přihlášily ke společným programovým východiskům, pracovním metodám a příbuzným záměrům (tj. podobné poetice; senzitivě a expresivitě, a tematickému či ideovému zakotvení). Toto *vlastní pojetí divadelnosti* se promítlo také do oblastí majících vztah k problematice jejich divadelního grafického designu. Ne však stejnou měrou a stejným způsobem.

RECENZE - BESPRECHUNGEN - REVIEWS

Zbyněk Moravec, *Železné předměty z archeologického výzkumu na Masarykově náměstí v Ostravě v roce 2006. Předměty ze sbírek Ostravského muzea. Ostravské muzeum 2018, 148 s.*

Není třeba zdůrazňovat, že publikace, zveřejnění archeologického materiálu a muzejních sbírkových předmětů je završením veškeré odborné či vědecké práce v daném oboru. Dvojnásob to platí pro archeologii středověku, kde je nálezový fond velmi bohatý a různorodý. K této závěrečné fázi vyhodnocení nálezů je však nutno přistupovat obezřele, třídít a eliminovat, rozdělovat do skupin podle všech možných hledisek. Základním parametrem je jistě druh suroviny, kterých je pro středověk velmi mnoho, byť archeologizaci některé materiály ztrácíme víceméně definitivně (dřevo, textil, papír), pokud nejsou dodrženy výjimečné půdní podmínky pro jejich zachování. Bezpečně se dochovávají kámen, keramika, barevné kovy, většinou též kost, sklo a železo. To bývá nestandardními podmínkami také hodně degradováno, proto je nezbytná důsledná a brzká konzervace a dobrý způsob uložení v depozitářích (sucho, stabilní teplota). Následuje kvalitní dokumentace fotografická i kresebná, aby bylo možno předměty evidovat, vyhodnotit a publikačně zveřejnit. A pak už zbývá jen „maličkost“, železa rozčlenit do skupin podle způsobu použití a vydat...

Tento dlouhý úvod je vysvětlením, proč každé zpracování železných předmětů, navíc ze záchranného výzkumu, nota bene s nutností někdy i náročné včasné konzervace, je třeba ocenit. Pro středověk je železo snad hned po keramice nejčastěji používaný materiál. Zvláště z výzkumů městských jader se železných předmětů nachází poměrně hodně, problematický je ovšem jejich stav zachování. Nalézají se totiž většinou neúplné a ve zlomcích, což pochopitelně značně komplikuje jejich určení. Proto také výše zmíněné rozčlenění do typologických skupin na základě interpretace není jednoduché. Toho se ovšem náš autor Zbyněk Moravec (a nyní se konečně dostáváme k recenzované publikaci) zhostil velmi dobře.

Úvodem (s. 6-7) se zamýšlí nad definicí náměstí jako ústředního veřejného prostranství pro práci, obchod, komunikaci a shromažďování městské obce, čímž vyjmenovává jeho základní funkce. V další kapitole (s. 8-10) je naznačen průběh záchranného archeologického výzkumu na centrálním ostravském Masarykově náměstí, který probíhal pod hlavičkou Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ostravě a ve spolupráci s Ostravským muzeem. Zde autor odkazuje na již publikovanou dokumentaci v rámci celkového zpracování vývoje náměstí Michalem Zezulou a kol. ve sborníku *Ostrava* (vydáváném Archivem města Ostravy) z r. 2009.

Bez dalších odboček se už autor věnuje rozboru železných předmětů podle klasických kategorií. Nejobsáhlejší skupinu tvoří stavební kování a především hřebíky (s. 11-27), a ta se proto ocitá na prvním místě. Nejčastěji se v tomto případě používá typologické třídění R. Krajíce (2003) z výzkumu Sezimova Ústí. Kromě hřebíků jsou sem řazena další stavební kování jako skoby, svorky, oka s trnem, ale také uzamykací mechanismy - zámky a klíče; zmiňme dobře zachovaný otočný klíč s kosodélnou hlavou s prohnutými stranami a prořezávanou bradou (obr. 16 na s. 16, tab. V na s. 22). Zemědělské a řemeslnické nástroje (s. 28-38) bývají nejvýraznějšími kategoriemi železných předmětů, většinou v třídění umístěvané jako první v typologickém pořadí. Dobře zachovaný obilní srp se zoubkováním a část pružinových nůžek jsou vedle zlomku koželužského nože, funkční strany nebozezu

OBSAH - CONTENTS - INHALT

OLIVA, M.: Magdalénien Pustého žlebu v Moravském krasu Magdalénien in Pustý žleb im Mährischen Karst	3
FOJTOVÁ, M.: Antropologický rozbor slovanských kosterních pozůstatků z hrobů v areálu archeoskanzenu v Modré u Velehradu Slavic skeletal remains from the open-air archeological museum site at Modrá near Velehrad: an anthropological analysis	15
HLUBEK, L.: Raně středověké sídliště v obci Hnojice (okr. Olomouc) Early Middle Ages settlement in village Hnojice (Dist. Olomouc)	31
JOHN, F.: Zvony konváře Václava z Velké Bíteše Bells of the pewterer Václav from Velká Bíteš	43
VESELÁ, I.: Hudební sbírka benediktinského kláštera v Rajhradě ve sbírkách Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea a její výzkum Die Musikaliensammlung des Benediktinerklosters Raigern bei Brünn in der Musikabteilung des Mährischen Landesmuseums Brünn	59
KRUTÍLKOVÁ, H.: Moravsko-slezská organizace ženská v letech 1901–1903 The Moravian-Silesian women's organisation between 1901 and 1903	71
PROKŮPEK, T.: Aktivita Ondřeje Sekory na poli reklamy a propagace Ondřej Sekora's activities in the field of advertising and sales promotion	89
VALENTOVÁ, V.: Středověké a renesanční ohlasy v díle Daria Fo na brněnských scénách Medieval and Renaissance echoes in Dario Fo's work in Brno theatres	99
MARYŠKA, M.: Hledání sebevýrazu – plakáty Blažeje Juřeny pro Hadivadlo v prostějovském období Seeking self-expression – posters of Hadivadlo by Blažej Juřena, 1974–1985	113
RECENZE - BESPRECHUNGEN - REVIEWS	
Moravec, Z.: Železné předměty z archeologického výzkumu na Masarykově náměstí v Ostravě v roce 2006. Předměty ze sbírek Ostravského muzea. Ostravské muzeum 2018, 148 s. (Z. Měchurová)	129